

Stav pramenů k dějinám NDR

Hermann Weber, Ulrich Mähler

Výzkumy soudobých dějin se obecně potýkají s problematickým stavem pramenů. Archiválie bývají vědě k dispozici po třiceti, nezdědka dokonce po padesáti letech. Ještě složitějšími cestami se do let 1989 a 1990 ubíral výzkum historie NDR. Archivní materiál týkající se poválečného východoněmeckého vývoje zůstával západoněmeckému bádání téměř zcela uzavřen. Sami historici v NDR k němu měli velmi omezený přístup. Informační politika Jednotné socialistické strany Německa (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* – SED) se dokonce uchylovala (i ve vědeckých publikacích) k deformacím skutečnosti, sahajícím od vynechávek komolících smysl až po falšování.¹

Před otevřením archivů v roce 1990 výzkum historie NDR na Západě nezdědka připomínal vědecké detektivní pátrání. Historici a badatelé v dalších oborech společenských věd s akribií propátrávali tiskové materiály, noviny, časopisy, funkcionářské tiskové orgány, stenografické protokoly sjezdů stran a organizací, zveřejňované zákony, oficiální statistiky atd., nepublikované interní tisky neboli „šedou literaturu“ (*graue Literatur*). Četli mezi řádky různých přikrášlených pamětí a líčení, i především v nezveřejněných východoněmeckých disertacích ze státních a univerzitních knihoven pátrali po těch detailech, které poskytovaly pokud možno neretušovaný obraz reality NDR. Až do postavení Berlínské zdi dokreslovaly historickou mozaiku zprávy četných uprchlíků, spisy úřadů pro styky s Východem spolkových stran i materiály západních okupačních úřadů. Ztížená možnost opatřovat prameny vztahující se k posledním třem desetiletím NDR se odrážela i na stavu bádání ve Spolkové republice.² Přes to všechno však západoněmečtí badatelé dokázali spolehlivě rekonstruovat podstatné vývojové linie a fáze NDR, jak se ukázalo záhy po prohlídce archiválií NDR v devadesátých letech.

1 Srv. WEBER, Hermann: *Ulbricht fälscht Geschichte*. Köln/R. 1963.

2 Srv. k tomu podrobně týž: *Die DDR 1945–1990*. München 1993 (2., přepr. a dopl. vyd.), s. 117 nn.

Jak se vyvíjela situace v archivech od sjednocení Německa

Zhroucení režimu SED a následné sjednocení obou německých států v říjnu 1990 zásadně změnilo nejenom předpoklady pro bádání o NDR, ale i jejich relativní hodnotu. Oddělení historie a politiky NDR na mannheimské univerzitě, Spolkový archiv v Koblenzi a Ústav pro soudobé dějiny v Mnichově už v červenci 1990 důrazně připomínaly, že „nyní jsou ve velkém rozsahu zpřístupňovány nové prameny, které v mnoha badatelských oblastech skýtají možnost docílit podstatného pokroku při výkladu a interpretaci německých i všeobecných dějin 20. století“.³

Podstatnou podmínkou naléhavě nezbytného politicko-morálního vypořádání (*Auseinandersetzung*) s diktaturou SED je vědecký výzkum historie NDR. Vědecké analýzy vedou též ke střizlivosti, a přispívají tedy k tomu, aby vypořádání nesklouzlo na scesti, aby šanci nemělo ani vytváření legend, ani potlačování minulosti.

Třebaže různými aspekty historie NDR se v devadesátých letech zabývá přes tisíce projektů (politické dějiny, ideologie, SED, kultura, církve, opozice, Státní bezpečnost, zhroucení NDR atd.),⁴ intenzivní vypořádávání je stále ještě v plenkách. Je to jednak obranný postoj mnoha bývalých funkcionářů z východní části země, jednak honba za senzacemi, které vedou k tomu, že se dostavuje lhostejnost a místo nezbytného zpracování temných kapitol dochází k jejich nebezpečnému potlačování. Nebezpečí, že naše nejnovější minulost – ve vědomí jednotlivce i veřejnosti – až příliš lehce ustoupí do pozadí, hrozí už v důsledku toho, jak nás aktuálně obtěžkávají všední problémy.

Nadto se už také ukazuje, že přístup badatelů k archivům bývalé NDR je přece jen komplikovanější, než se zprvu předpokládalo. V první řadě se rozproudila debata kolem otázek, kde se vlastně nacházejí dokumenty ministerstva Státní bezpečnosti (*Ministerium für Staatssicherheit* – MfS), ale i SED, a jak jich využít; střetly se v ní nezřídka protichůdné názory politiků, vědců a východoněmeckých bojovníků za občanská práva. V květnu 1991 byly proto v souvislosti se situací v archivech formulovány následující základní požadavky historické vědy ohledně archivů NDR:

- „1. Zabezpečení fondů, dokumentů a pozůstalostí.
2. Odborné nakládání se všemi archiváliemi.
3. Žádné trhání existujících fondů a žádné oddělování důležitých archivů od jejich knihoven.
4. Především: žádné překážky v přístupu badatelů k pramenům, tedy ani třicetiletá ochranná lhůta.“⁵

3 Srv. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, roč. 38, č. 3 (1990), s. 509 nn.; *Deutschland-Archiv*, roč. 23, č. 8 (1990), s. 1272 nn.

4 Srv. k tomu *Forschungsprojekte zur DDR-Geschichte: Ergebnisse einer Umfrage des Arbeitsbereiches DDR-Geschichte im Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung der Universität Mannheim*. Zprac. Thomas Heimann za spolupráce Ralfa Eichera a Stefana Wortmanna. Bonn, Deutscher Bundestag 1994. Aktuální informační přehled (Aktuelles aus der DDR-Forschung: Ein Newsletter) uveřejňuje Ulrich Mähler od roku 1994 v časopise *Deutschland-Archiv*.

5 *Deutschland-Archiv*, roč. 24, č. 5 (1991), s. 452 nn., zde 453.

„Podchycením, zabezpečením a dokumentací datových souborů a databank (jako jsou ankety, které sociologové v NDR v minulosti často prováděli v podnicích – například dlouholetá šetření o změnách hodnot, Lipsko; dotazníková šetření při přijímacích řízeních do podniků, Halle),“ dat Ústavu společenských věd při ÚV SED i „šedých“, tj. nepublikovaných výzkumných prací, byla na doporučení vědecké rady pověřena Společnost institucí pro infrastrukturu sociálněvědných zařízení (*Gesellschaft Sozialwissenschaftlicher Infrastruktureinrichtungen e.V.* – GESIS), která v Berlíně zřídila pro tento účel pobočku.⁶

Zatímco převádění centrálních státních archivů NDR do Spolkového archivu probíhalo hladce a dokumenty na krajské, respektive zemské úrovni stejně zůstaly v příslušných státních archivech východoněmeckých spolkových zemí, zajišťování nestátních dokumentů bylo komplikovanější. V první řadě se to týkalo písemného dědictví SED na centrální i krajské úrovni, tedy dokumentů, jimž při výzkumu historie NDR připadá klíčová role. A konečně tu byly archivy „stran jednotného bloku“ (*Blockparteien*) a četných takzvaných masových organizací, jejichž fondy a přístup k nim se v důsledku sporných vlastnických poměrů a finančních problémů zdály být ohroženy. Ještě v roce 1991 se ozývaly hlasy, které se přimlouvaly za jejich postátnění, anebo úvahy o tom, že všechny archivy by se měly přičlenit k nějakému nově zřízenému ústřednímu badatelskému ústavu. V těchto debatách se pak prosadila rozumná idea, aby tyto archivy byly soustředěny ve veřejnoprávní nadaci. Po dlouhých jednáních Spolkového sněmu byla zároveň se změnou spolkového archivního zákona ze 13. března 1992 založena Nadace Archiv stran a masových organizací NDR (*Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR – SAPMO*) jako nesamostatná nadace ve Spolkovém archivu, která zahájila činnost v roce 1993.⁷ Tím byly vytvořeny právní a finanční podmínky pro zajištění jak existujících archivních fondů, tak k nim náležejících knihoven i uložených pozůstalostí. Pro tyto fondy Spolkového archivu v SAPMO neplatí „obvyklá“ třicetiletá ochranná lhůta, takže archiválie byly pro výzkum k dispozici téměř neomezeně. To se zpravidla týká i dokumentů ze státních archivů v nových zemích, i když tam třicetiletá lhůta formálně zčásti platí dál. Badatelům jsou nyní přístupné všechny relevantní archivy bývalé NDR.⁸

Počátkem devadesátých let byly dokumenty SED na zemské a krajské úrovni uloženy do příslušných archivů nových zemí. Rovněž zde lze bez omezení využívat materiály důležité pro výzkum „střední úrovně diktatury“.

Terénní výzkumy přímo na místě, které se neobejdou bez využití například dokumentů okresních vedení a základních organizací SED nebo masových organi-

6 Srv. *Stellungnahme zu außeruniversitären Forschungseinrichtungen in den neuen Ländern und in Berlin*: Sektion Wirtschafts- und Sozialwissenschaften. Mainz, 19. únor 1991, s. 92 n.

7 K historii založení nadace srv. *Die Bestände der Stiftung der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv*: Kurzübersicht. Berlin 1996, s. 11.

8 Srv. BRAUN, Günter: Anmerkungen zur Quellenbasis zeitgeschichtlicher DDR-Forschung am Beispiel der Überlieferung von Parteien und Massenorganisationen. In: *Der Archivar*, roč. 45, č. 4 (1992), s. 538 nn.; WEBER, Hermann: Die Bedeutung der Archive für die Erforschung der DDR-Geschichte. In: *Tamtéž*, roč. 46, č. 1 (1993), s. 21 nn.

zací, narážejí ovšem stále ještě na komplikace. Ukládání nestátních dokumentů do státních archivů se jak za dob NDR, tak po sjednocení provádělo různým způsobem. Většinou jsou tyto materiály – pokud ještě existují – uloženy v zemských archivech, zčásti však i v příslušných archivech okresních. Kvůli nevyjasněným vlastnickým a majetkovým poměrům i kvůli slučování okresních archivů během reformy okresů v nových spolkových zemích musel být průzkum dokumentů převzatých po roce 1989 v okresních archivech nezřídka odložen.⁹

Přístupné jsou písemnosti, které zanechalo ministerstvo Státní bezpečnosti. Zákon o dokumentaci Státní bezpečnosti bývalé Německé demokratické republiky (StUG),¹⁰ schválený 20. prosince 1991, vytvořil právní základnu pro práci Úřadu spolkového pověřence pro dokumentaci Státní bezpečnostní služby bývalé NDR (*Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR* – BStU), takzvaného Gauckova úřadu. Zákon kromě toho upravuje přístup k archiváliím bývalého „štitu a meče strany“.

Je tak zajištěno uchování dokumentů státních orgánů, stran, „masových organizací“ i MfS, jejich ošetřování a přístup k nim. Naopak nesrovnatelně obtížnější je zaopatřování dokumentů o politickém odporu proti režimu SED ze zdrojů mimo archivy Státní bezpečnosti. „Pokud vůbec ještě existují, jsou z velké části v osobním vlastnictví a vymykají se jak přístupu podléhajícímu určitým pravidlům, tak i odborné archivní péči.“¹¹ Bez veřejných finančních příspěvků by tyto sbírky byly ohroženy a pro badatele by byly na delší dobu nepřístupné. V současnosti se rozvířila debata o tom, zda by materiály neměl centrálně obhospodařovat a zpřístupňovat ústřední archiv opozice. Kritikové tohoto návrhu připomínají, že zakladatelé a dnešní provozovatelé archivů – ekologické knihovny, občanské výbory nebo ženská sdružení – i nadále spojují úkoly týkající se zabezpečení pramenů s požadavkem bezprostředního historického vyhodnocení a politické osvěty a požadují záruky, že sbírky zůstanou uchovány na původním místě.¹² Pozornost archivářů a badatelů se proto soustřeďuje na vyšetřovací komisi Německého spolkového sněmu „Překonávání následků diktatury SED v procesu německého sjednocení“, která Spolkovému sněmu doporučila zřízení nadace. Podpora opozičních archivů tak má získat trvalou perspektivu.¹³

9 Srv. k tomu týž: Die aktuelle Situation in den Archiven für die Erforschung der DDR-Geschichte. In: *Deutschland-Archiv*, roč. 27, č. 7 (1994), s. 690 nn., zde 696 n.

10 Srv. k tomu GEIGER, Hansjörg: *Stasi-Unterlagen-Gesetz (StUG)*. München 1994; ENGEL, Albert: *Die rechtliche Aufarbeitung der Stasi-Unterlagen auf der Grundlage des StUG*. Berlin 1995.

11 KNABE, Hubertus: Wo liegen die Selbstzeugnisse der DDR-Opposition? Zugänge zu einem schwierigen Forschungsgebiet. In: *Deutschland-Archiv*, roč. 30, č. 4 (1997), s. 566 n., zde s. 566. Autor uvádí velký počet nezávislých archivů občanského hnutí v nových spolkových zemích, včetně stručných údajů o jejich náplni a adres.

12 Srv. k tomu KLOTH, Hans Michael: Ein Archiv für die Materialien der DDR-Opposition! 18 Thesen zu Notwendigkeit, Aufgaben, Struktur und ersten praktischen Schritten. In: *Zeitschrift des Forschungsverbundes SED-Staat (ZdF)*, č. 2 (1996), s. 77 nn.; KRONE, Tina – SELLO, Toni: Oppositionsarchive sind mehr als nur Dokumentenspender: Erwiderung auf die Thesen von H. M. Kloth. In: *Tamtěž*, s. 83 nn.

13 *Zwischenbericht der Enquete-Kommission „Überwindung der Folgen der SED-Diktatur im Prozeß*

Přístup k archiváliím NDR je vcelku velmi dobrý, ale dodržováním třicetileté ochranné lhůty pro západoněmecké státní archivy se vytvořila asymetrie v přístupu k dokumentům, kterou z vědeckého hlediska nelze akceptovat. Zhroucením NDR získali badatelé jedinečnou možnost analyzovat vývoj a poměry v Sovětské okupační zóně Německa (SOZ) a v NDR od počátku až do konce také na základě východoněmeckých interních dokumentů. Všechny spisy nejsou však ještě archivně zpracovány, jejich rychlé zpřístupnění je proto naléhavou nutností.

V poslední době bylo na tuto „kulhavost“ v přístupu k archiváliím nutno už nejednou upozornit. Zejména při diskusi o politice Německa v sedmdesátých a osmdesátých letech vyšlo zřetelně najevo, jak je tato asymetrie na překážku, protože v současné době lze všechny události zpracovávat stále jen z hlediska pramenů NDR. Všechny tamní dokumenty až do let 1989 a 1990 jsou volné, pro všechny západoněmecké materiály však nadále platí třicetiletá ochranná lhůta.

Jestliže se bádání o období od poloviny šedesátých let musí spokojit pouze s východoněmeckými archivními prameny, může to mít za následek jednostrannost při jejich vyhodnocování. Proto onen požadavek: „Zpřístupnit pro výzkum rovněž všechny západoněmecké dokumenty.“¹⁴ Na problém poukázala vyšetřovací komise Německého spolkového sněmu „Zpracování dějin a následků diktatury SED v Německu“ už ve své zprávě z roku 1994: Má se ověřit, „zda i u fondů západních archivů je možno předčasné zrušit třicetiletou lhůtu. Už nyní hrozí, že se ve výzkumu zafixuje povážlivá asymetrie.“¹⁵

I nadále je třeba důrazně trvat na tom, aby badatelům bylo dovoleno prozkoumat západoněmecké archivní fondy pro období do let 1989–1990.¹⁶ Vzhledem k téměř neomezenému přístupu k archivu MfS se naskytá otázka, proč je znemožněno zkoumat spisy Spolkové zpravodajské služby v Mnichově (*Bundesnachrichtendienst* – BND) vztahující se k NDR, jakož i Spolkového úřadu pro ochranu ústavy v Kolíně nad Rýnem (*Bundesamt für Verfassungsschutz*).¹⁷ Svou restriktivní informační politikou se Spolková republika odlišuje například od Spojených států nebo Velké Británie.

Velkou překážkou výzkumu historie SOZ/NDR je dosud nesnadný přístup k archivům bývalého SSSR. Jen ve velmi omezené míře jsou k dispozici spisy Sovětské

der deutschen Einheit“: Teilbericht zu dem Thema „Errichtung einer selbständigen Bundesstiftung des öffentlichen Rechts zur Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland“. Vydal Německý spolkový sněm v 13. volebním období jako tisk č. 13/8700, 8.10.1997.

14 Srv. *Das Parlament* ze 17. června 1994.

15 *Materialien der Enquete-Kommission „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland“*. (9 sv. v 18 dílech.) Baden-Baden, Deutscher Bundestag 1995, sv. 1, s. 680; Srv. DRESCHLER, Ingrun ad.: *Getrennte Vergangenheit – gemeinsame Zukunft: Ausgewählte Dokumente, Zeitzeugenberichte und Diskussionen der Enquete-Kommission „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland“ des Deutschen Bundestages 1992–1994*. (4 sv.) München 1997, sv. 4, s. 134.

16 Srv. k tomu FAULENBACH, Bernd – MECKEL, Markus – WEBER, Hermann (ed.): *Die Partei hatte immer Recht: Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur*. Essen 1994, s. 47 nn.

17 Srv. k tomu podrobně WEBER, H.: *Die aktuelle Situation in den Archiven...*, s. 694.

vojenské správy v Německu (do roku 1949) Sovětské kontrolní komise (do roku 1953) vysokého komisaře Sovětského svazu ve východním Berlíně (1953–1954), ale také sovětského velvyslanectví „Unter den Linden“ a skupiny sovětských vojsk ve Wünsdorfu. Totéž platí pro archiválie uchovávané ve dvou dokumentačních centrech v Moskvě,¹⁸ které dokládají, jak byla SED řízena sovětskou komunistickou stranou. A navíc některé zvláště důležité dokumenty jsou uloženy v takzvaném prezidentském archivu v Moskvě, do nějž ani sami ruští badatelé prakticky nemají přístup – a když, tak jen ve velmi omezené míře. V současné době tedy před výzkumem v souvislosti s přístupem k archiváliím vyvstává řada problémů:

1. Všechny dokumenty (například u SAPMO) nejsou ještě zpřístupněny. Aby badatelé mohli využívat pramenů bez omezení, je třeba důrazně požadovat rychlé zpřístupnění všech archiválií a pozůstalostí. Situaci navíc ztěžuje skutečnost, že kopie v německých archivech se pořizují za „ruské ceny“ – jsou tak předražené, že třeba student je vůbec nezaplatí.

2. Přetrvává neuspokojivá „kulhavost“ v přístupu k archiváliím. Zatímco téměř všechny dokumenty východoněmecké provenience do začátku devadesátých let jsou volné, západoněmecké dokumenty i nadále podléhají třicetileté ochranné lhůtě. To znesnadňuje interpretaci materiálů. Je žádoucí, aby badatelé získali právo bez časového omezení pátrat v archivních materiálech západoněmeckých stran, ministerstva zahraničí, Spolkového ministerstva pro vnitroněmecké vztahy, Spolkového úřadu pro ochranu ústavy a BND.

3. To platí i pro stále ještě těžko dostupné ruské archiválie. Historii SOZ/NDR, především její počátky, lze bez příslušných sovětských dokumentů sepsat jen fragmentárně. Roli všemocné Sovětské vojenské správy v SOZ do roku 1949 lze detailně analyzovat teprve po prozkoumání jejích spisů (v různých sovětských archivech). A jaký byl skutečný manévrovací prostor vedení SED v průběhu jednotlivých fází historie NDR vůči mocipánům v Kremle, lze jednoznačně vystihnout jen se znalostí sovětských dokumentů. Po velkém počátečním očekávání, že sovětské archiválie budou v širokém měřítku uvolněny, se v poslední době šíří spíše skepse, pro niž mluví některé velmi negativní zkušenosti.

4. V doporučeních první vyšetřovací komise, jak dále postupovat, se mimo jiné praví: „Pro výzkum by měly být zpřístupněny spisy bývalého ministerstva zahraničí [NDR].“ To badatelům ještě všeobecně není povoleno. Je například absurdní, že Markusu Meckelovi, někdejšímu ministru zahraničí svobodné NDR z roku 1990, není umožněno nahlédnout do dokumentů jeho dřívějšího ministerstva.

5. Je nutno upozornit i na další obtíž. Některé německé instituce získaly během doby kopie ruských dokumentů (zčásti ve značném rozsahu). Ty by měly být uveřejněny v edicích pramenů, nikoli sloužit například jen interní potřebě. Také zde by bylo třeba tázat se na kritéria přístupu badatelů k těmto materiálům, aby se zabránilo další „kulhavosti“. Mohlo by k ní ovšem dojít, pokud by takového doku-

18 Jsou to *Rossijskij centr chranenija i izučenija dokumentov novešej istorii* (archiv Kominterny a archiv KSSS do roku 1952) a *Centr chranenija sovremennoj dokumentacii* (archiválie od roku 1952).

menty na mikrofiších nebo v xerokopiích byly k dispozici pouze pracovníkům příslušných institucí. Jelikož kopie byly pořízeny z veřejných prostředků, badatelé musejí mít možnost je využívat stejně jako materiály v ostatních archvech.

Význam knihoven pro výzkum historie NDR

Jakkoli důležité a nepostradatelné jsou četné archivy pro výzkum historie NDR, je nutno varovat před tím, aby se pouštěl ze zřetele již dosažený stav bádání či vědecké standardy pro práci s prameny. Od otevření archivů se kupí příklady slepé víry v dokumenty. Přitom mnoho zdánlivě tak senzačních publicistických „výstřelů od boku“ zcela opomíjí textovou kritiku při práci s užitým materiálem. Takoví pracovníci, uneseni, ale nezřídka také udoiláni bohatstvím dokumentů, objdou „strasti mravenčí práce“, místo aby domněle brizantní nálezy prozkoumali z hlediska jejich novosti pod kritickým drobnohledem. K tomu je však v neposlední řadě zapotřebí důkladné konfrontace s výsledky bádání před rokem 1989, s nimiž však mnozí historici, kteří pro sebe NDR jako badatelské pole objevili teprve po otevření archivů, nejsou příliš důkladně obeznámeni. Ani dnes nelze pominout například obsahovou analýzu dobových novin a časopisů (z Východu i ze Západu), protokolů a tiskovin všeho druhu. Spolu s tím je třeba rekonstruovat, zda a v jaké podobě interní koncepty, usnesení a direktivy, které byly nalezeny v archivech, došly sluchu svých adresátů i obyvatelstva, popřípadě zda a jak byly respektovány. V komentářích a analýzách, které svého času vycházely v západních publikacích, kromě toho také nacházíme takové interpretace a informace o soudobém dění, jež postupem doby upadly v zapomnění.

Rovněž z tohoto důvodu má velký význam řada speciálních knihoven a sbírek, jichž lze využívat a které zčásti disponují skvěle uspořádanými sbírkami novinových výstřižků a časopiseckých údajů. Zatímco denně lze pozorovat přímo „útok“ na dokumenty v nové budově Nadace Archiv stran a masových organizací NDR v Berlíně-Lichtenfelde, fondy v kostelíku v archivním komplexu, ve kterém je uložena jedna z nejdůležitějších knihoven pro dějiny NDR, zůstávají starou pozorností. V knihách a dokumentech, které jsou tam uloženy, je možné najít odpovědi na leckteré otázky, jejichž řešení badatelé očekávají od archivářů východoněmecké provenience.

Průvodci po archivním světě

Takřka nepřehlédnutelný badatelský a archivní terén zpřístupňuje *Vademekum DDR-Forschung*, které od roku 1997 vydává Ulrich Mähler; příručka zaznamenává více než 550 položek – archivy, výzkumné ústavy, knihovny, instituce politického vzdělávání, spolky pro soudobou historii, iniciativy usilující o vyhodnocení minulosti, muzea a památníky doma i v zahraničí – částečně s podrobnými sešeprezentacemi

institucí.¹⁹ Příručka navazuje na manuál *Leitfaden zu DDR-Sammlungen*,²⁰ publikovaný roku 1989 ve druhém vydání Celoněmeckým institutem. Bulletin *Aktuelles aus der DDR-Forschung*, redigovaný v Mannheimu a publikovaný v rámci časopisu *Deutschland-Archiv*, informuje od roku 1994 třikrát ročně o badatelských projektech, „šedé literatuře“, o akcích i novinkách ze světa archivů.²¹ Dnes už ne zcela aktuální informace poskytuje příručka o archivech německy mluvících zemí, vydávaná Sdružením německých archivářů, jejíž další vydání se připravuje.²² O nově zpřístupněných fondech, nových inventářích atd. detailně informuje kromě zmíněného časopisu *Deutschland-Archiv* například *Der Archivar: Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen* nebo *Internationale Wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung (IWK)*.

Od roku 1995 uveřejnil Kurt Metschies z Postupimi v časopise *Mitteilungen des Förderkreises Archive und Bibliotheken zur Geschichte der Arbeiterbewegung* šest pokračování své rubriky Information über Mitteilungsblätter, Archivführer, Kurzbestandsübersichten und Findbücher von Archiven der neuen Bundesländer. Tyto příspěvky jsou zřejmě nejúplnější bibliografickou informací o průvodcích po archivech mezi Labem a Odrou.²³

Ve *WorldWideWebu* na internetu informují domácí stránky o všech archivech Spolkové republiky všeobecně,²⁴

o fondech a podmínkách využívání Spolkového archivu,²⁵ o archivech relevantních pro výzkum NDR doma i v zahraničí,²⁶ o archivech občanského hnutí v NDR,²⁷

19 MÄHLERT, Ulrich (vyd.): *Vademekum DDR-Forschung: Ein Leitfaden zu Archiven, Forschungseinrichtungen, Bibliotheken, Einrichtungen der politischen Bildung, Vereinen, Museen und Gedenkstätten*. Opladen 1997.

20 *Leitfaden zu DDR-Sammlungen: Information und Dokumentation in der DDR- und Deutschland-Forschung*. Sestavil a zpracoval Klaus Laisiepen. Bonn, Gesamtdeutsches Institut. Bundesanstalt für gesamtdeutsche Aufgaben 1989 (2., přeprac. a dopl. vyd.).

21 *Aktuelles aus der DDR-Forschung: Ein Newsletter*. Red. Ulrich Mähler, Universita Mannheim. In: *Deutschland Archiv*, roč. 27, č. 11 (1994); od r. 1996 v č. 2, 4 a 6.

22 *Archive in der Bundesrepublik Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Münster, Verein deutscher Archivare 1995 (15. vyd.).

23 Členům se *Sdělení kruhu* dodávají zdarma. Ostatní odběratelé musejí odvádět nevelký poplatek. Zájemci se mohou obracet na Förderkreis Archive und Bibliotheken zur Geschichte der Arbeiterbewegung e.V., Prof. Dr. Günter Benser, PF 450569, 12175 Berlin.

24 *Archive in der Bundesrepublik Deutschland*, © 1995–97, Andreas Hanacek – <http://www.bawue.de/~hanacek/info/darchive.htm>; *Archive in Deutschland*. Sestavil Archivschule Marburg, Institut f. Archivwissenschaft, Fachhochschule f. Archivwissen – <http://www.uni-marburg.de/archivschule/deuarch.html>.

25 *Das Bundesarchiv*. Oficiální stránka Spolkového archivu SRN – <http://www.Bundesarchiv.de/>.

26 *Aktuelles aus der DDR-Forschung* – <http://www.mzes.uni-mannheim.de/ddr-forschung/einleitu.html>.

27 *Geschichte von unten: Ein Projekt der Forschungs- und Gedenkstätte Normannenstraße im ehemaligen Ministerium für Staatssicherheit der DDR* – <http://ourworld.compuserve.com/homepages/samisdat>.

ruských archívech²⁸ i o severoamerických iniciativách usilujících o zpracování historie NDR,²⁹ abychom jmenovali jen některé z existujících zdrojů.

Přehled o stavu výzkumu historie NDR – hlavně z hlediska soudobých dějin a politických věd – poskytuje Hermann Weber ve dvacátém svazku *Oldenbourg Grundriß der Geschichte*, který vyšel v roce 1993 v druhém, přepracovaném a rozšířeném vydání. Tam jsou uvedeny i četné rozšířené speciální bibliografie k historii NDR.³⁰ K sociologickému a v užším slova smyslu sociálněvědnému výzkumu NDR upozorňujeme na databázi FORIS (Sociální vědy), kterou od roku 1969 buduje Informační centrum Sociální vědy (*Informationszentrum Sozialwissenschaften – IZ*) v Bonnu; vychází z každoročního šetření a eviduje všechny sociálněvědné výzkumné projekty, včetně údajů o institucích. Tyto informace lze vyhledat v databázi FORIS, nebyly proto pojaty do předkládané dokumentace. Kromě výzkumných projektů poskytuje IZ i přehledy o sociálněvědné literatuře německy mluvících zemí od roku 1945, včetně literatury týkající se NDR.³¹

Na internetu poskytují univerzitní knihovny i sdružené knihovnické systémy ze Spolkové republiky možnosti rozsáhlých rešerší.³² Aktuální novinky lze vyhledat například pomocí online-nabídky nakladatelství a knihkupectví německy mluvících zemí.³³ Přístup k nejnovějšímu sociálněvědnému bádání a literatuře o NDR z německy mluvících zemí lze nalézt u IZ online nebo na CD-romu. V celosvětové datové síti bohužel ještě nejsou přítomny obě nejdůležitější knihovny s tematikou historie NDR – knihovna pro historii NDR v Domě historie Spolkové republiky Německo ani knihovna Nadace Archiv stran a masových organizací NDR ve Spolkovém archivu. Obě knihovny však několikrát ročně uveřejňují seznam nově získaných publikací, které je možno studovat v jiných příslušných knihovnách nebo výzkumných institucích. Všechny důležité publikace k historii NDR je rovněž možno nalézt v seznamu nově získaných publikací knihovny Nadace Friedricha Eberta, který lze obdržet v knihkupectvích, a tudíž do něj i ve většině knihoven nahlédnout.³⁴

28 *Archives in Russia: Federal Archives under Rosarkhiv and Major Federal Agency Archives*. Tuto stránku obhospodařuje International Institute of Social History, Amsterdam. Ruské originální vydání – *Gosudarstvennaja istoričeskaja publičnaja biblioteka v Moskve* – <http://www.iisg.nl/~abb/>.

29 *Eastern German Studies Group: Newsletter* – <http://www.calvin.edu/cas/egsg/>.

30 Srv. WEBER, H.: *Die DDR 1945–1990*, s. 191.

31 Informationszentrum Sozialwissenschaften, Lenné s. 30, 53113 Bonn.

Tel.: 0049-228-2281-100, fax: 0049-228-2281-120. E-mail: zm@bonn.iz-soz.de

32 Přehled o sdružených katalozích německých knihoven poskytuje mj. domácí stránka univerzitní knihovny Hohenheim; <http://www.uni-hohenheim.de/~ubmosaic/hell/verbundct.html>.

Při namátkové zkoušce u vysokoškolského knihovního centra Severní Porýní-Vestfálsko jsem v době psaní tohoto příspěvku u hesla NDR zaznamenal 9644 titulů.

33 Seznam knih na skladě – <http://www.buchhandel.de/>.

34 Naposledy: *Bibliographie zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, roč. 21, 1996). Bonn, Bibliothek der Friedrich-Ebert-Stiftung 1997. Rešerše na internetu: <http://www.fes.de/library/allegro.html>.

Nejdůležitější archivy a knihovny³⁵

Spolkový archiv (*Bundesarchiv*)

Spolkový archiv byl jako úřad podřízený Spolkovému ministerstvu vnitra roku 1990 sloučen s ústředními státními archivy NDR (*Zentrales Staatsarchiv – Dienststelle Potsdam, Militärarchiv, Staatliches Filmarchiv*). V roce 1992 byla jako veřejnoprávní nadace ve Spolkovém archivu zřízena Nadace Archiv stran a masových organizací NDR (*Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR*). V oddělení B (Spolková republika Německo) hlavního pracoviště v Koblenzi je kromě toho uložena důležitá dokumentace týkající se výzkumu historie NDR i německo-německých vztahů.

- Spolkový archiv – hlavní pracoviště (*Hauptdienststelle*) Koblenz
Oddělení B

Všechny fondy oddělení B (Spolková republika Německo) obsahují příslušné materiály k historii Sovětské okupační zóně Německa (SOZ) a NDR, pokud pracoviště byla pověřena vnitroněmeckými úkoly anebo jejich činnost vedla k tomu, že v rámci pracovních úkolů se naskytly informace o SOZ/NDR. Tak například v dokumentech Spolkového ministerstva průmyslu (fond B 102) jsou doklady o mezizonálním obchodu a mezi spisy Spolkového ministerstva dopravy (B 108) o tranzitní dopravě; rovněž od Úřadu spolkového kancléře (B 136) lze očekávat množství příslušných svazků. Dokonce ve fondu Z 45 F (OMGUS)³⁶ lze nalézt četné materiály se vztahem k SOZ.

V Koblenzi jsou k dispozici a prostřednictvím inventárních soupisů a kartoték zpřístupněny dokumenty pocházející z následujících institucí, jejichž působení bylo spjato s existencí SOZ/NDR:

- Spolkové ministerstvo pro celoněmecké otázky (*Bundesministerium für gesamtdeutsche Fragen*) – od roku 1969: pro vnitroněmecké vztahy (*für innerdeutsche Beziehungen – B 137*); objem cca 1100 běžných metrů (bm).
- Výzkumný poradní sbor pro otázky znovusjednocení Německa (*Forschungsbeirat für Fragen der Wiedervereinigung Deutschlands – B 137 I*); objem 43 bm.
- Vyšetřovací výbor nezávislých právníků (*Untersuchungsausschuß Freiheitlicher Juristen – B 209*); objem 30 bm, rovněž fond tiskových materiálů ZSg. 1–97.
- Celoněmecký institut, Spolkový ústav pro celoněmecké úkoly (*Gesamtdeutsches Institut, Bundesanstalt für gesamtdeutsche Aufgaben – B 285*); objem 53 bm.
- Stálé zastoupení Spolkové republiky Německo při Německé demokratické republice (*Ständige Vertretung der Bundesrepublik Deutschland bei der Deutschen Demokratischen Republik – B 288*); objem 245 bm, z toho 74 000 spisů týkajících se jednotlivých případů (dosud nezhodnoceno).

35 V následujícím přehledu jsou uvedeny archivy, jejichž dokumenty odrážejí všeobecný vývoj NDR na centrální a regionální úrovni. Podrobný přehled o četných speciálních archivech a knihovnách srv. MÄHLERT, U.: *Vademekum*, s. 85 nn.

36 US Office of Military Government for Germany.

Oddělení LS

Referát LS 4 je kompetentní pro strojevě snímatelné soubory. Z NDR bylo do Spolkového archivu přemístěno cca 1500 magnetických pásků s asi 7000 soubory. Jedná se o následující provenience: Státní rada NDR; rada ministrů; Státní ústřední správa statistická (*Staatliche Zentralverwaltung für Statistik*); ministerstvo zemědělství, lesního hospodářství a potravinářského průmyslu; ministerstvo vnitra; Státní sekretariát pro práci a mzdy (*Staatssekretariat für Arbeit und Löhne*); ministerstvo lidového vzdělávání (*Ministerium für Volksbildung*); Ústředna pro žádosti o studium (*Zentralstelle für Studienbewerbungen*); velitelství pohraničních vojsk v Pätzu.

V kompetenci referátu LS 6 je obrazový materiál, mapy, plány, technické výkresy, plakáty, nosiče zvuku. Rozhodnutím *Treuhandanstaltu* (privatizační úřad, obdoba Fondu národního majetku) z 30. července 1992 byl Spolkovému archivu přidělen obrazový archiv ADN GmbH (tiskové agentury NDR). Fond (Bild 183) je dokonale zpřístupněným svědectvím o oficiálním obrazovém zpravodajství NDR (černobíle, od roku 1972 také barevně). Sbírka obsahuje cca 1,5 milionu fotografií, které se týkají všech oblastí politického a společenského života. Obrazová dokumentace je členěna mimo jiné do následujících skupin: průmysl a zemědělství, kultura a umění, události, organizace, osobnosti (jména od A do Z), sport, doprava, hospodářství, věda.

Adresa

poštovní adresa:	Postfach, 56064 Koblenz
adresa sídla:	Potsdamer Str. 1, 56075 Koblenz
telefon:	0049/261/505-0
fax:	0049/261/505-226

• Spolkový archiv – oddělení NDR (*Abteilung DDR*) Berlín

Oddělení NDR disponuje archivním materiálem ústředního státního aparátu NDR, s výjimkou dochované agendy ministerstva Státní bezpečnosti (u Úřadu spolkového pověřence pro dokumentaci Státní bezpečnosti), ministerstva zahraničních věcí (v Archivu berlínské pobočky ministerstva zahraničí – *Archiv der Außenselle Berlin des Auswärtigen Amtes*) a ministerstva národní obrany (v oddělení Vojenský archiv Spolkového archivu). Mimo tyto výjimky jsou dokumentovány – v rozvržení odrážejícím správní strukturu – všechny oblasti řídicí, plánovací a správní činnosti státu. Archivní materiál pokrývá zpravidla dobu existence NDR, tedy léta 1949–1990. V neúplnosti dochované dokumentace východoněmeckých ústředních správních orgánů před rokem 1949 byla většinou přiřazena k příslušným ministerským fondům. Seznam fondů z oddělení NDR, které obhospodařuje na 38 000 bm spisů, vyšel v roce 1998.³⁷

Adresa

poštovní adresa:	Postfach 450 569, 12175 Berlin
adresa sídla:	Finckensteinallee 63, 12205 Berlin
telefon:	0049/30/84 350-0
fax:	0049/30/84 350-246

37 BOISSIER, Doris ad. (ed.): *Verzeichnis der Bestände der Abteilung DDR*. Koblenz, Bundesarchiv 1998.

- Spolkový archiv – oddělení Vojenský archiv (*Abteilung Militärarchiv*) Freiburg
V kompetenci referátu MA 5 Spolkového archivu jsou písemnosti vojenských orgánů SOZ/NDR: Národní lidová armáda (*Nationale Volksarmee*), pohraniční vojsko, vrchní vojenské státní zastupitelství, orgány civilní obrany a rovněž politické orgány vojenských velitelských úřadů, formací a institucí. Celkový objem činí 6 500 bm.

Adresa

poštovní adresa: Postfach, 79024 Freiburg
 adresa sídla: Wiesetalstraße 10, 79115 Freiburg
 telefon: 0049/761/47 81 7-0
 fax: 0049/761/47 81 7-900

- Spolkový archiv – oddělení Filmový archiv (*Abteilung Filmarchiv*) Berlín
Sloučením s bývalým Státním filmovým archivem NDR se do Spolkového archivu dostal dochovaný filmový materiál DEFA i průvodní dokumenty k produktům DEFA. K tomu patří: filmové kopie, magnetické pásky jako nosiče obrazu a zvuku, scénáře, dialogové, stříhové a titulkové listiny, negativy a pozitivy fotografických snímků a další filmové materiály; písemný materiál (podklady ke smlouvám, nákupní a schvalovací protokoly, filmové kartotéky a jiné). Filmový archiv uchovává celkem 750 hraných filmů, 750 trikových filmů, 2250 dokumentárních a krátkých filmů, 2000 týdeníků/periodik a zhruba 4000 zahraničních dokumentárních a hraných filmů v německé jazykové verzi.

Adresa

poštovní adresa: Postfach 310 667, 10636 Berlin
 adresa sídla: Fehrbelliner Platz 3, 10707 Berlin
 telefon a fax: 0049/30/86 81-310

- Nadace Archiv stran a masových organizací NDR ve Spolkovém archivu (*Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv – SAPMO*)
Archiv nadace uchovává dokumenty stran a „masových organizací“ NDR vzniklé na centrální úrovni, včetně odborů a Národní rady Národní fronty (*Nationalrat der Nationalen Front*), s nimi spojených organizací a právnických osob, dále dokumenty společenských organizací, na něž lze pohlížet jako na profesní, sociální nebo kulturní organizace, respektive jako na zástupce zájmů jednotlivých skupin obyvatelstva.³⁸

Ze stranických fondů NDR je v nadaci uložen fond Ústředního výboru Jednotné socialistické strany Německa (*Zentralkomitee der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands – SED*) a fond Národnědemokratické strany Německa (*National-Demokratische Partei Deutschlands – NDPD*). Archivní dokumentaci Demokratické rolnické strany Německa (*Demokratische Bauernpartei Deutschlands – DBPD*) předal do Berlína Archiv pro křesťanskodemokratickou politiku Nadace Konrada Adenauera v St. Augustinu. Dokumenty Křesťanskodemokratické unie Německa (*Christlich-Demokratische Union Deutschlands*) uložila nadace v originále do téhož archivu Adenauerovy nadace (*Archiv für Christlich-Demokratische Politik bei der Konrad-*

38 Srv. přehled fondů *Die Bestände der Stiftung der Parteien...*

-Adenauer-Stiftung – PF 1420, 53732 St. Augustin; telefon: 0049/2241/246-210, fax: 0049/2241/246-669), dokumenty Liberálnědemokratické strany Německa (*Liberal-Demokratische Partei Deutschlands* – LDPD) do Archivu německého liberalismu při Nadaci Friedricha Naumanna v Gummersbachu (*Archiv des Deutschen Liberalismus bei der Friedrich-Naumann-Stiftung* – PF 340129, 51623 Gummersbach; telefon: 0049/2261/3002-401, fax: 0049/2261/3002-407). Dosud sestavené inventáře k oběma fondům lze konzultovat v SAPMO.

Pokud se podařilo v převratové době zajistit materiály „masových organizací“ NDR, nalézají se rovněž v SAPMO. Patří mezi ně odborářský fond Předsednictvo FDGB (*Bundesvorstand des FDGB*), Ústřední rada Svobodné německé mládeže (*Zentralrat der Freien Deutschen Jugend* – FDJ), dále dokumenty mládežnické vysoké školy Wilhelma Piecka, pionýrské organizace Ernsta Thälmana a nakladatelství Junge Welt.

Méně objemné jsou dochované archivní materiály dvacítky dalších organizací, mimo jiné Národní rady Národní fronty, Demokratického svazu německých žen (*Demokratischer Frauenbund Deutschlands*), Kulturního svazu (*Kulturbund*), Německého tělocvičného a sportovního svazu (*Deutscher Turn- und Sportbund*), Sdružení vzájemné rolnické výpomoci (*Vereinigung der gegenseitigen Bauernhilfe*) a Svazu pronásledovaných nacistickým režimem (*Vereinigung der Verfolgten des Naziregimes*). Aby se zachovaly souvislosti vzniku a netrhaly se přirozeně budované archivní soubory, byly spolu s archivním materiálem stran a organizací přebírány i fondy shromážděné v jejich vlastních archivech. K tomu kromě dokumentů komunistických, socialistických a sociálnědemokratických stran a organizací a odborů z doby před rokem 1945 patří i pozůstalosti a sbírky k dějinám německého a mezinárodního dělnického hnutí. Za zmínku stojí Historický archiv Komunistické strany Německa (*Historische Archiv der KPD*, 1918–1946), Všeobecného německého dělnického spolku (*Allgemeine Deutsche Arbeiterverein*, 1863–1874), Archiv Institutu pro sociální výzkum ve Frankfurtu nad Mohanem (*Archiv des Instituts für Sozialforschung Frankfurt/M.*, 1875–1945), dokumenty k dějinám sociální demokracie (1887–1945) i zbytky písemností různých odborových organizací před rokem 1933.

Soubory písemností doplňuje rozsáhlý obrazový archiv, sbírky plakátů, nosičů zvuku a letáků, a rovněž memoáry a pozůstalosti, zejména osobností německého dělnického hnutí a komunismu, mimo jiné Antona Ackermanna, Viktora Agartze, Augusta Bebela, Franze a Käthe Dahlemových, Hermannu a Käte Dunckerových, Otto Grotewohla, Wilhelma Liebknechta, Wilhelma Piecka, Heinricha Raua, Fritze Selbmana, Ernsta Thälmana, Waltera Ulbrichta a Kláry Zetkinové.

Adresa

poštovní adresa: Postfach 450 569, 12175 Berlin
 adresa sídla: Finckensteinallee 63, 12205 Berlin
 telefon: 0049/30/84 350-0
 fax: 0049/30/84 350-246

Archiv Úřadu spolkového pověřence pro dokumentaci Stasi (*Archiv des Bundesbeauftragten für die Stasi-Unterlagen* – BStU)

Archivní materiály MfS uložené v berlínské centrále a v pobočkách BStU v bývalých krajských městech NDR obsahují celkem přes 160 km písemností – část z nich na mikrofiších. Tyto písemnosti se skládají jednak z dokumentů archivovaných už za dob MfS, jednak z písemností, které se podařilo při zrušení ministerstva zajistit v různých jeho služebních složkách. K tomu se řadí na 15 tisíc běžných metrů dokumentů a materiálů, které v posledních týdnech existence MfS sice skončily ve skartačních strojích, ale už se je nepodařilo úplně zničit. Pracovníci úřadu vynakládají nyní mnoho usilovné drobné práce na to, aby tyto fragmenty opět sestavili. Do současnosti archiváři zpřístupnili asi 55 procent písemností zajištěných v letech 1989 a 1990. Zvláštní význam pro bádání mají dokumenty týkající se sledování a kontroly všech oblastí veřejného a soukromého života v NDR a ve Spolkové republice, protokoly služebních porad, strukturní, funkční a roční plány služebních složek, informační přehledy pro stranické a státní vedení a pracovní výkazy zaměstnanců oddělení. Vyhledávání, zpravidla pomocí osobních jmen, provádějí pracovníci úřadu. Před vlastním předložením spisů se začerní osobní údaje, pokud by jejich užití mohlo poškodit zájmy jmenovaných osob, jež jsou ze zákona chráněny.³⁹

Adresa

poštovní adresa: Postfach 218, 10106 Berlin
adresa sídla: Finckensteinallee 63, 12205 Berlin
telefon: 0049/30/2241-8503
fax: 0049/30/2241-8651

Písemná žádost o vyhledání s přesným odůvodněním nezbytná. Zpracování žádosti trvá až jeden rok.

Knihovna pro dějiny NDR v Domě historie Spolkové republiky Německo (*Bibliothek zur Geschichte der DDR im Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*)

Počátky knihovny sahají až do doby zřízení Spolkového ministerstva pro celoněmecké otázky v roce 1949. Archiv pro celoněmecké otázky (*Archiv für Gesamtdeutsche Fragen*), který vznikl v tiskovém oddělení ministerstva a v roce 1953 se osamostatnil, měl za úkol shromažďovat, analyzovat a šířit informace o vývojových tendencích v NDR. V této souvislosti měla knihovna též systematicky získávat knihy, noviny a časopisy a celý soubor zpřístupňovat pro další využití. Roku 1969 byl založen Celoněmecký institut (*Gesamtdeutsche Institut*), do nějž přešel i Archiv pro celoněmecké otázky.

Roku 1994, po zrušení institutu, byla knihovna včleněna do Domu historie Spolkové republiky Německo. Od svého založení vyrostla v jedno z nejvýznamnějších informačních zařízení na poli srovnávacího bádání o Německu a NDR. Dodnes je k dispozici 174 500 svazků, z toho 141 500 monografií a 33 000 svazků časopisů a novin (1600 časopiseckých a 285 novinových titulů).

³⁹ Bližší informace v sebe prezentaci úřadu, viz MÄHLERT, U.: *Vademekum*, s. 295 n.

Sběratelský zájem knihovny se v první řadě soustřeďoval na NDR a politiku vůči celému Německu. Byly sem zahrnuty spisy, které se týkají vztahů NDR k ostatním státům, oblastem a podobně. Doplňkově byly shromažďovány publikace o Spolkové republice, pokud sloužily systémovému srovnání NDR z perspektivy Spolkové republiky. Získávány byly publikace hlavně z oblasti politiky, práva, společnosti, vzdělání, kultury, literatury, ideologie a hospodářství. Kromě toho je ve zpřístupněné podobě k dispozici i pozoruhodný fundus literatury o umění v NDR.

Za zvlášť cenný zdroj lze považovat archiv novinových výstřižků. Od roku 1953 do roku 1977 bylo vytěženo 3,5 milionu tematicky relevantních článků z deníků a dalších periodik z NDR i ze Spolkové republiky. Pro léta 1978–1990 zpracovává vytěžené publikační materiály elektronický literárně-dokumentační systém. Během zajišťování fondů byla většina z 242 novinových titulů NDR převedena na mikrofiše, mimo jiné i lokální a okresní stránky krajských novin. Speciální archiv průmyslu NDR zachycuje v 650 pořadačích průmyslová data z NDR o 126 centrálně řízených východoněmeckých kombinátech s asi 1600 závody.

Knihovna průběžně doplňuje své fondy a těžiště její dnešní práce spočívá ve shromažďování literatury k tématu zpracovávání historie NDR.

Adresa

poštovní adresa: Postfach 120 615, 53048 Bonn
 adresa sídla: Adenauerallee 8, 53113 Bonn
 telefon: 0049/228/91431-11
 fax: 0049/228/91431-27

Nadace Archiv stran a masových organizací NDR ve Spolkovém archivu – knihovna

Nadace Archiv stran a masových organizací NDR (SAPMO) převzala kromě archivních dokumentů na centrální úrovni stran a masových organizací NDR i rozsáhlé knihovní fondy. K největším patří knihovna Ústavu marxismu-leninismu, ústřední knihovna odborů a knihovna odborářské vysoké školy Bernau. Pokud odpovídaly konzervačnímu účelu nadace, byly převzaty fondy knihovny Akademie společenských věd, knihovny ÚV SED a knihovny stranické vysoké školy Karla Marxe při ÚV SED, jakož i fondy Ústřední rady FDJ, pokud byly ještě k dispozici. Spou s archivním materiálem zde byly uloženy i knihovní fondy Společnosti německo-sovětského přátelství, Kulturního svazu a Demokratického svazu německých žen. Dnes nadace opatruje na 1,3 milionu svazků o historii německého a mezinárodně dělnického hnutí před i po roce 1945, o NDR a všeobecně o současných německých dějinách.

V roce 1995 převzala nadační knihovna další knihovní fondy stran a masových organizací Sovětské okupační zóny Německa a NDR zajištěné v přerátové době (1989–1991), a to například těchto institucí: Německý tělocvičný a sportovní svaz, Výbor NDR pro lidská práva (*DDR-Komitee für Menschenrechte*), Zájmové sdružení Svazu pronásledovaných nacistickým režimem, Liga přátelství mez národy (*Liga für Völkerfreundschaft*), Národnědemokratická strana Německa, Národní rada Národní fronty, URANIA – Společnost pro šíření vědeckých poznatků (*Gesellschaft zur Verbreitung wissenschaftlicher Kenntnisse*), Svaz novinářů (*Verband der Journalisten*),

Ústřední výbor mládežnického svátku přijímání mezi dospělé (*Zentralausschuß für Jugendweihe*); ale i fondy z knihoven státních orgánů NDR a z berlínské pobočky Celoněmeckého institutu. Fondy zahrnují historické období přibližně od roku 1830 do současnosti a jsou doplňovány systematickými přírůstky a povinnými výtisky.

Podstatná část knihovních fondů náleží sbírkové oblasti NDR, a to přednostně literatuře z politické, společenské a státní sféry. K tomu patří primární literatura k historii organizací a ideologie, zejména materiál, který vydávaly samy strany, odbory a organizace NDR, úřední tiskoviny civilních úřadoven NDR s ústřední kompetencí, studijní literatura k historii. Věcný katalog zachycuje literaturu asi 120 organizací NDR.

Pro doplnění sbírek získává knihovna i publikace stran a organizací nově založených po transformaci společnosti a publikace o politickém vývoji mladých demokracií ve východoevropských zemích. Pro studium je kromě toho k dispozici literatura o dějinách mezinárodního dělnického a odborového hnutí, tj. dokumenty jako stanovky, programy, protokoly, zprávy o slučovacích zasedáních stran, odborů, organizací a politických uskupení od poloviny 19. století až do současnosti.

Používání knihovních fondů nepodléhá žádným omezením; z konzervačních důvodů se však mimo knihovnu půjčují jen exempláře vydané po roce 1955. Výpůjčky do jiných knihoven jsou možné na základě předpisů o meziknihovní výpůjční službě.

Adresa:

poštovní adresa:	Postfach 450569, 12175 Berlin
adresa sídla:	Finckensteinallee 63, 12205 Berlin
telefon:	0049/30/84350-0
fax:	0049/30/84350-246